

УДК 821.111-1.«13».09

DOI: 10.32342/2523-4463-2019-0-16-14

К.О. ВЕЛЬЧЕВА,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Університету імені Альфреда Нобеля*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЛІГІЙНОГО МОТИВУ ЗІШЕСТЯ ХРИСТА В АД У «ВИДІННІ ПРО ПЕТРА ОРАЧА» В. ЛЕНГЛЕНДА

У статті проаналізовано поетичне втілення мотиву зішестя Христа в ад в алегоричній поемі Вільяма Ленгленда «Видіння про Петра Орача» (XIV ст.). Творчість цього англійського пізньосередньовічного поета є мало дослідженою в українському літературознавстві, тому звернення до вивчення його творчого доробку є актуальним. «Видіння про Петра Орача» присвячено проблемі спасіння душі, і сцена зішестя, яка наочно розгортає тему спокути Христа, розглядається як одна з кульмінаційних точок твору. Виявлено, що цей популярний мотив християнської культури бере початок в Біблії, але докладно розроблений в апокрифічній літературі, особливо в «Євангелії Никодима», на яке, за визнанням дослідників, В. Ленгленд переважно спирався при створенні сцени зішестя в ад. Простежено, що поет зберігає сюжет сцени і основні прийоми, але відповідно до власних художніх завдань вносить деякі композиційні зміни. З'ясовано, що В. Ленгленд надав перевагу монологам та діалогам персонажів і знизив насиченість дії. В «Євангелії Никодима» цитується Псалом 23 (у західній традиції він має номер 24), який завдяки своїй діалогічній формі був введений до реплік дійових осіб, і автор «Видіння про Петра Орача» успадковує і розвиває цей прийом. Особливе місце в трактовці В. Ленгленда відведено монологу Христа, який, звертаючись до адських сил, пояснює доктрину спокути і спасіння. Поет поєднує два середньовічні погляди на спокуту: теорію викупу (Ориген, Григорій Нисський, Августин) і теорію відшкодування (Ансельм Кентерберійський). На відносини Бога і людини автор проектує систему феодальних зв'язків і цінностей, згідно з якими король зобов'язаний піклуватися про своїх підданих. В інтерпретації В. Ленгленда Христос постає милосердним королем і люблячим родичем, наголошується Його людська природа. Кульмінаційність сцени підкреслено урочистістю інтонації, яку посилюють антитези, повтори, яскрава образність.

Ключові слова: зішестя в ад, «Видіння про Петра Орача», «Євангеліє Никодима», Христос, Біблія, апокрифи, теорія викупу, теорія відшкодування, антитеза.

В статье анализируется поэтическое воплощение мотива сошествия Христа во ад в аллегорической поэме Уильяма Ленгленда «Видение о Петре Пахаре» (XIV в.). Творчество этого английского позднесредневекового поэта мало исследовано в украинском литературоведении, поэтому обращение к изучению его творчества является актуальным. «Видение о Петре Пахаре» посвящено проблеме спасения души, и сцена сошествия, которая наглядно разворачивает тему искупления Христа, рассматривается как одна из кульминационных точек произведения. Выведено, что этот популярный мотив христианской культуры берет начало в Библии, но подробно разработан в апокрифической литературе, особенно в «Евангелии от Никодима», на которое, по признанию исследователей, В. Ленгленд преимущественно опирался при создании сцены сошествия во ад. Прослежено, что поэт сохраняет сюжет сцены и основные приемы, но в соответствии с собственными художественными задачами вносит некоторые композиционные изменения. Выяснено, что В. Ленгленд отдал предпочтение монологам и диалогам персонажей и снизил насыщенность действия. В «Евангелии Никодима» цитируется Псалом 23 (в западной традиции он имеет номер 24), который благодаря своей диалогической форме был введен в реплики действующих лиц, и автор «Видения о Петре Пахаре» следует и развивает этот прием. Особое место в трактовке В. Ленгленда отведено монологу Христа, который, обращаясь к адским силам, объясняет доктрину искупления и спасения. Поэт объединяет две средневековые точки зрения на искупление: теорию выкупа (Ориген, Григорий Нисский, Авгу-

стин) и теорию возмещения (Ансельм Кентерберийский). На отношения Бога и человека автор проектирует систему феодальных связей и ценностей, согласно которым король обязан заботиться о своих подданных. В интерпретации В. Ленгленда Христос предстает милосердным королем и любящим родственником, отмечается Его человеческая природа. Кульминационность сцены подчеркнута торжественностью интонации, которую усиливают антитезы, повторы, яркая образность.

Ключевые слова: сошествие во ад, «Видение про Петра Пахаря», «Евангелие от Никодима», Христос, Библия, апокрифы, теория выкупа, теория возмещения, антитеза.

У західному літературознавстві поета Вільяма Ленгленда визнано одним з провідних митців, які представляли літературний процес Англії XIV ст. Його творчість є свого роду підсумком надбань середньовічної літератури, і в той же час поетична спадщина В. Ленгленда живить алегоричну творчість наступних поколінь: його вплив відчувається у «Королеві фей» Е. Спенсера і «Подорожі пілігрима» Дж. Беньяна. Вітчизняною наукою творчій постаті В. Ленгленда не було приділено достатньо уваги, тому існує потреба заповнити цю лакуну.

В. Ленгленд був сучасником Дж. Чосера, але належав до іншого соціального кола. Дж. Чосер був близьким до куртуазної культури, що відобразилося в його алегоричних поемах. Про В. Ленгленда збереглося досить мало достовірної інформації, але під час читання його, як вважається, єдиної поеми «Видіння про Петра Орача» стають помітними релігійна вченість автора і обізнаність з дидактичними прийомами проповіді.

«Видіння про Петра Орача», яке дійшло до наших часів у трьох редакціях (1368–1374 рр., 1377–1381 рр. і 1381–1385 рр. [1, с. 67], хоча дослідниками пропонуються і інші варіанти датування), складається з десяти снів розповідача на ім'я Вілл, образ якого поєднує різномірні за жанровими ознаками епізоди. Форма сну дозволила авторові вільно компонувати художній світ поеми, «санкціонувала» раптові переміщення сновидця у просторі та часі і його зустрічі з різноманітними алегоричними фігури. Вілл вирушає в путь, ведучи інтелектуальний і духовний пошук, намагаючись осмислити проблему спасіння душі. Вкрай важливою в такому контексті постає тема зішестя Христа в ад, тісно пов'язана з проблемою спокути.

Ми розглянемо сцену зішестя Христа в ад, яку можна вважати одним з кульмінаційних моментів «Видіння про Петра Орача», і спробуємо виявити її ідейне підґрунтя, виділити композиційні прийоми, використані автором, охарактеризувати образ Христа, а також простежити схожість і деякі відмінності трактування мотиву зішестя у В. Ленгленда і в апокрифічному «Євангелії Никодима».

За християнським вченням після смерті Христос зійшов в ад, переміг Диявола і визволив душі людей, які очікували там на спасіння. Догмат про зішестя в ад базується на біблійному тексті, а також деяких апокрифічних, і відображений в Апостольському символі віри. Як зауважує С.В. Іванова, к Х ст. Апостольський символ віри був прийнятий у літургійне використання всією Західною церквою, а після церковного розколу 1054 р. став особливо важливим саме для західного християнства. З цієї причини тема зішестя в ад характерна перш за все для західної, а не східної, іконографії [2].

Біблія не містить докладної розповіді про зішестя або хоча б точного повідомлення про нього і дає лише окремі згадки. У Старому Заповіті є декілька фрагментів, які були сприйняті як пророцтва про цю подію: «*Чи для тебе відкриті були брами смерті, і чи бачив ти брами смертельної тіні?*» (Йов. 38:17), «*З рук шеолу Я викуплю їх, від смерті їх вибавлю. Де, смерте, жало твоє? Де, шеоле, твоя перемога? Жаль сховається перед очима Моїми!*» (Ос. 13:14), «*Піднесіте верхи свої, брами, і будьте відчинені, входи відвічні, і ввійде Цар слави!*» (Пс. 24:7), «*... двері мідні зламаю і порозбиваю залізні засуви. І дам тобі скарби, що в темряві, та багатства заховані*» (Іс. 45:2–3). У Новому Заповіті Ісус промовляє: «*Як Йона перебув у середині китовій три дні і три ночі, так перебуде три дні та три ночі й Син Людський у серці землі*» (Мт. 12:40). У Діяннях апостолів і в апостольських посланнях також є деталі, що відображають віру у цю подію. Апостол Петро проповідує про царя Давида: «*А будши ж пророком, та відаючи, що Бог клятвою клявся йому посадити на*

¹ Тут і далі текст Біблії цитується в перекладі Івана Огієнка.

престоли його від плоду його стегон, у передбаченні він говорив про Христове воскресення, що не буде зоставлений в аду, ані тіло його не зазнає зотління» (Дії 2:30–31). Цю тему продовжено у Першому посланні Петра: «*Бо й Христос один раз постраждав був за наші гріхи, щоб привести нас до Бога, Праведний за неправедних, хоч умертвлений тілом, але Духом оживлений, Яким Він і духам, що в в'язниці були, зійшовши, звіщав*» (1Пет. 3:18–19); «*Бо на те й мертвим звіщувано Євангелію, щоб вони прийняли суд по-людському тілом, але жили по-Божому духом*» (1Пет. 4:6). Апостол Павло звертається до ефесян, говорячи: «*Тому й сказано: Піднявшись на висоту, Ти полонених набрав і людям дав дари! А те, що піднявся був, що то, як не те, що перше й зійшов був до найнижчих місць землі?*» (Еф. 4:8–9).

Вчення про Христа – Переможця аду, про звергнення Диявола, смерті і аду у вогняне озеро (Об'явл. 20:10,14) є однією з провідних тем Об'явлення. Христос говорить про Себе: «*Я Перший і Останній, і Живий. І був Я мертвий, а ось Я Живий на вічні віки. І маю ключі Я від смерті й від аду*» (Об'явл. 1:17–18).

Сюжет зішестя в ад розробляється в таких апокрифах, як «Вознесіння Ісаї», «Заповіт Ашера», «Заповіти дванадцяти патріархів», «Євангеліє Петра», «Послання апостолів», «Пастир» Ерма, але найбільш докладно в «Євангелії Варфоломія» і особливо в «Євангелії Никодима», яке мало «вишальний вплив на формування церковного вчення по цьому питанню» [3, с. 8]. «Євангеліє Никодима» було відоме в Європі і, зокрема, в Англії, де на основі його сюжету ставилися п'єси, створювалися церковні вітражі, кам'яні і дерев'яні рельєфи, настінні зображення [4, с. 105]. На думку дослідників, В. Ленгленд будує епізод зішестя в ад, спираючись на цей вкрай популярний апокрифічний текст і запозичуючи з нього багато деталей [4, с. 142]. Форма сну дозволяє В. Ленгленду поставити Вілла в позицію спостерігача, близьку до займаної розповідачами в «Євангелії Никодима». У цьому апокрифі розповідь про зішестя в ад ведеться від особи синів Симеона – Харина і Лентія, які разом з іншими були звільнені з аду, на деякий час повернулися у світ живих і сповістили про перемогу Христа над адом [5].

Детального наочного зображення аду В. Ленгленд не розробляє і лише згадає браму, яку вимагає відчинити Христос. В «Євангелії Никодима» до аду ведуть страшні мідні ворота із залізними засувами [5], але поет навіть не вказує на матеріали, з яких їх зроблено.

Вілл бачить сцену на власні очі. Опинившись перед воротами аду, він спочатку спостерігає запеклий спір чотирьох алегоричних фігур: це сестри Милосердя, Істина, Справедливість і Мир, які обговорюють долю людства і намагаються зрозуміти, загибель чекає на нього чи спасіння. Після цього сновидець чує голос духа («*a spirit*» [6, с. 228]), який словами «*Attolite portas*» вимагає відкрити браму. Ця фраза є алюзією на Псалом 23 (в англійській традиції – Пс. 24), який розглядався як пророцтво про зішестя Христа до пекла і виконувався ще за часів В. Ленгленда в Страсну суботу і свято Воскресіння [7, с. 308]. **Фрагмент біблійного псалма, до якого звертається поет, побудований у формі діалогу: «Піднесіть верхи свої, брами, і будьте відчинені, входи відвічні, і ввійде Цар слави! Хто ж то Цар слави? Господь сильний й могутній, Господь, що потужний в бою! Піднесіть верхи свої, брами, і піднесіть те, входи відвічні, і ввійде Цар слави! Хто ж то Він, той Цар слави? Господь Саваот Він Цар слави!»** (Пс. 23:7–10). **Діалогічна форма біблійного тексту дає поетові можливість використовувати окремі цитати з нього як репліки своїх персонажів.** В. Ленгленд успадковує цей прийом від «Євангелія Никодима», дійові особи якого теж цитують згаданий псалом.

У «Видінні про Петра Орача» насиченість дією порівняно з «Євангелієм Никодима» знижена. В. Ленгленд фокусує увагу на промовах – монологах і діалогах, причому в діалогах ті репліки персонажів, які не походять від тексту Псалма 23, за довжиною тяжіють до монологів. В «Євангелії Никодима» оповідь про перемогу над пеклом розпадається на такі сцени: радість праотців і пророків, які знають, що сяюче світло означає появу Сина Божого; суперечка сил адових; прихід Царя Слави і перемога над Дияволом; визволення Адама і святих, які славлять Господа; вхід спасених до раю, де вони зустрічають Еноха та Іллу, а також розбійника, який розкався на хресті. В. Ленгленд пропускає сцену триумфування праотців і пророків та починає епізод зі звернення до володарів аду: «*Із світла гучний голос закричав Люциферу: / “Принци цього місця, зніміть забори і відкрийте замки! / Бо сюди йде в короні Король Слави”*» [6, с. 228]. Такі деталі, як світло і гучний голос, що є атрибутами Христа,

² Тут і далі текст «Видіння про Петра Орача» наводиться в перекладі авторки статті.

знаходимо і в «Євангелії Никодима» [5]. Однак в апокрифі вимозі громоподібного голосу вторить хор святих, які також закликають відчинити двері, щоб увійшов Цар слави. Цю деталь В. Ленгленд оминає.

Слідом за «Євангелієм Никодима» В. Ленгленд вибудовує сцену наради сил адових, але вносить істотні зміни. В апокрифічному тексті через появу Ісуса сперечаються володар аду Сатана і персоніфікований Ад. Сатана просить Ад прийняти Ісуса як переможенного, як підвладну їм душу. Однак Ад розуміє, що це Спаситель, і в страху благає Сатану не приводити Ісуса [5]. У «Видінні про Петра Орача» володарі аду, і перш за все Сатана, одразу усвідомлюють, що сяюче біля адової брами світло загрожуватиме їм втратою влади над людством. Нарада демонів аду, серед яких названі Сатана, Гоблін, Диявол, Ашторет та їх голова Люцифер, композиційно врівноважує суперечку чотирьох сестер – персоніфікованих Милосердя, Істини, Справедливості і Миру. Сум'яття сил адових передається за допомогою фраз «застогнав Сатана» [6, с. 228], «на нас усіх чекають смуток і нещастя!» [6, с. 228], «Я боюся, – сказав Диявол, – що Істина їх (душі) забере» [6, с. 229], «Ми всі повинні, – сказав він (Диявол), – швидко звідси тікати – / Нам краще не бути тут, ніж бачити Його» [6, с. 229]. В «Євангелії Никодима» Ад передрікає звільнення людства, пояснюючи цю неминучу подію силою і владою Ісуса [5]. У «Видінні про Петра Орача» Люцифер не сумнівається в могутності Спасителя, але нагадує про своє законне володіння душами, на яких лежить перворідний гріх: «Що Він захоче, те й зробить, – але нехай подумає про ризик! / Якщо Він відбере у мене моє право, Він пограбує мене силою; / Бо за правом і розумом люди, які знаходяться тут, / Тілом і душею належать мені, хороші і погані» [6, с. 228]. Однак інші демони звинувачують Люцифера в тому, що душі Адама і Єви він отримав нечесно: «Ніщо не належить напевно, якщо воно отримано обманом!» [6, с. 229], «у нас немає на них істинного права, бо вони були прокляті через зраду» [6, с. 229], «через твою брехню, Люцифер, втрачено вся нашу здобич» [6, с. 229]. Значимо, що володарі пекла розглядають проблему в юридичній площині.

Поет повторює прийом, використаний у «Євангелії Никодима», де громоподібний голос ще раз наказує відчинити ворота [5]. При цьому з дії виключено роль Давида, який цитує в апокрифі Псалом 23 і відповідає Адові про те, ким є Цар слави. В. Ленгленд драматизує текст псалма, розподіляючи репліки між світлом, яке повторно вимагає відкрити ворота, і Люцифером. Автор чергує латинські фрази з англійськими, які являють собою майже точний повтор латинського варіанта, одночасно посилаючись на традицію церковного богослужіння і забезпечуючи розуміння події рідною мовою: «*“Quis est iste? / Який Ти лорд?” сказав Люцифер. Світло швидко відповіло: / “Rex glorie, / Лорд влади і могутності і всіх чеснот – / Dominus virtutum. / Герцоги цього похмурого місця, відкрийте зараз цю браму, / Щоб міг увійти Христос, Син Короля Небес!”*» [6, с. 230]. Одразу після цього засуви Беліала відкрилися, ворота розчинилися, і Люцифер був засліплений світлом. Тоді патріархи і пророки заспівали пісню Іоана Хрестителя «*Ecce Agnus Dei*» (Ін. 1:29). За сформованою в західному християнстві традицією В. Ленгленд дотримується думки, що з пекла були виведені не всі люди, а тільки праведники: «*І ті, хто любив Господа Нашого, були взяті Ним у світло*» [6, с. 230]; Христос говорить Сатані: «*Ось Моя душа для викупу / Усіх грішних душ, щоб врятувати тих, хто достойний*» [6, с. 230].

Важливе місце В. Ленгленд відводить для монологу Христа, в якому Він пояснює доктрину спокути і спасіння. Поет поєднує дві середньовічні точки зору на спокуту, які відомі як теорія викупу і теорія відшкодування. Прихильниками першої теорії були Оріген і Григорій Ніський, вона також була основою розуміння спокути для Августина. За цією теорією людство було викуплено у Диявола ціною крові Христа, при цьому Диявол був обманутий. Оріген вважав, що Сатана обдурих сам себе, думаючи, що отримає душу Ісуса, і не припускаючи, що люди будуть повністю звільнені завдяки смерті і воскресінню Христа. На думку Григорія Ніського, Сатану обдурих Бог, приховавши людською плоттю Божественну природу Христа. Мислитель виправдовував цей обман, бо право на володіння душами Диявол отримав нечесно і тепер сам виявився обдуреним. При цьому Григорій Ніський використовує метафору риболовного гачка, де наживкою є плоть. Подібна образність з'являється у Григорія Великого, який порівнює хрест з пасткою для лову птахів, і Августина, який використовує образ мишоловки. Однак Августин підкреслював, що Сатану ввела в оману власна гордіня, через яку він переоцінив свою силу [8].

Друга теорія була розвинута Ансельмом Кентерберійським, який розмірковував про спасіння в термінах феодального права. Він заперечував будь-яке право Диявола на людину і стверджував, що людина повністю належить Богу. У зв'язку з цим Бог не повинен платити Дияволу викуп. На думку Ансельма, вчиняючи гріх, людина не віддає своєму сюзерену Богові належне, тому позбавляє Бога того, що належить Йому за правом і ображає Його. Людина не здатна сама відшкодувати цю шкоду, і врятувати хоча б частину занепалялого людства може тільки Боголюдина. Її добровільна смерть служить справжнім відшкодуванням і компенсацією за людські гріхи [8].

Елементи теорії викупу з'являються у «Видінні про Петра Орача» і на попередньому етапі розвитку дії, коли сновидець спостерігає приїзд до Єрусалима на турнір невідомого молодого лицаря, і виявляється, що це Ісус буде битися зі Смертю і Дияволом в обладунку *humana natura*, щоб не бути впізнаним. І тепер у промові, зверненій до Сатани, Христос пропонує Свою душу для викупу, а також наголошує, що людські душі були отримані «*обманом, проти всякого розуму*» [6, с. 230], отже, тепер «*обманник буде обманутий*» [6, с. 230], «*і що смерть зруйнувала в них, Моя смерть відновить, / Я поверну їх до життя і заплачу за тих, кого вбив гріх*» [6, с. 231]. У той же час Христос наполягає на Своєму природному праві на душі людей, якого в Диявола немає: «*Вони Мої і походять від Мене – Я маю більше прав на них*» [6, с. 230].

У промові Христа особливо акцентовано Його милосердя. Він проголошує: «*Але бути милосердним до людини просить Моя природа, / Бо ми брати по крові, хоча ми не всі одного хрещення*» [6, с. 232], хоча зло має бути покаране, грішники «*... будуть ретельно очищені і начисто відмиті від гріха / В Моїй в'язниці Чистилище, поки Я не скажу, що досить*» [6, с. 232]. Христос називає людей Своєю ріднею і стверджує, що як родич і як добрий король Він обов'язково повинен надати їм допомогу. Так у дусі свого часу В. Ленгленд підкреслює людяність Христа, яка привертала увагу мислителів зрілого і пізнього Середньовіччя. Крім того, на відносини Бога і людини автор проектує систему феодальних зв'язків і цінностей, згідно з якими король зобов'язаний піклуватися про своїх підданих. Христос наполягає на праві короля помилувати злочинця і нагадує про звичай не вшати людину два рази, навіть якщо вона є зрадником.

В. Ленгленд розвиває складний метафоричний образ напою, підказаний йому Біблією. Спаситель говорить Сатані: «*Гіркоту, яку ти заварив, тепер проковтнеш сам; / Ти, доктор смерті, вип'єш те, що сам приготував! / Бо Я – Лорд життя, Мій напій – любов, / І за цей напій сьогодні Я вмер на землі. / Я так сильно бився за людську душу, що Мені все ще хочеться пити; / Жоден напій не освіжить Мене, не втамує Моєї спраги, / Доки не буде врожаю вина в долині Йосафатовій, / Тоді Я вип'ю дозрілого вина, *resurreccio mortuorum*. / І тоді прийду як король, коронований ангелами, / І виведу з пекла всі людські душі*» [6, с. 231–232]. Долина Йосафатова в Біблії названа тим місцем, де відбудеться Божий суд (Йоїл. 4:2,12), тут же з'являється мотив вина: «*... чавило наповнене, кадки перебиваються, бо зло їхнє розмножилось!*» (Йоїл. 4:13). Тему Судного дня пов'язано з мотивом вина і в Об'явленні: хто поклоняється звірові, «*той питиме з вина Божого гніву, вина незмішаного в чаші гніву Його*» (Об'явл. 14:10), ангел «*зібрав виноград на землі, і кинув в велике чавило Божого гніву*» (Об'явл. 14:19). Однак В. Ленгленд зображує Христа не суддею, а милосердним, таким, що через Власну любов до людства дарує людям вічне життя.

Промова Христа насичена антитезами, які повторюють стилістику сказаного в суперечці однією з чотирьох сестер – Милосердям, і деякі образи, які знаходимо в її словах: «*Так душа викупить душу, гріх буде протистояти гріху, / І все, що людина зробила неправильно, Я, людина, виправлюю*» [6, с. 231], «*і що смерть зруйнувала в них, Моя смерть відновить*» [6, с. 231], «*і Я, Лорд неба, в подібі людини / Милосердно заплатив за твій обман – обман проти обману! / І як Адам та інші померли через дерево, / Адам та інші через дерево повернуться до життя; / І обман є обманутий і впав у свій власний обман*» [6, с. 231]. Дерево, що несе смерть або життя, згадується і в «Євангелії Никодима» [5].

Христос «Євангелія Никодима» не такий красномовний і багатослівний, як у «Видінні про Петра Орача», і суперечці сил адових протиставлені віщування пророків, які сповіщають про своє майбутнє звільнення словами з однойменних біблійних книг (Книга пророка Ісаї, Книга пророка Осії і т. д.). В. Ленгленд відмовляється від цього прийому і не дає сло-

ва пророкам, чия участь у дії пасивна – вони виводяться з пекла. Домінантою всього розділу стає промова Христа з її яскравою образністю, антитезами і повторами, які надають сказаному урочистості і значущості. Вона примиряє поняття справедливості та милосердя, які здавалися чотирьом сестрам протилежними. Після промови Христос скував Люцифера і вивів обраних, а інші володарі пекла поховалися по кутах, не насмілюючись глянути на Спасителя. Тоді янголи заграли на арфах та заспівали гімн, який виконувався в церкві на Вознесіння: «*Culpat caro, purgat caro, regnat Deus Dei caro*» [6, с. 233]. Розповідь повертається до чотирьох сестер, які миряться, як про це сказано в біблійному псалмі: «*Милість та правда спіткаються, справедливість та мир поцілуються*» (Пс. 84:11). В. Ленгленд посилює святкову атмосферу радості, створюючи ефект музичної поліфонії: слідом за янголами, Мир заграла на сопілці, Істина протрубила в трубу, а Милосердя почала грати на лютні. Діви тріумфували, «доки не зайнявся день, / І люди почали дзвонити у дзвони на знак Воскресіння» [6, с. 234]. Спів псалмів, що відбувається уві сні, нагадує читачеві про час розповідача наяву, про святкування Великодня. Дзвін будить Вілла, і він кличе своїх дружину і дочку на колінах наблизитися до розп'яття і поцілувати його як коштовність, за допомогою якої було здобуто спасіння. Захват, який відчувають сестри, передається і розповідачеві, так що автор створює всеохоплюючу атмосферу свята, присвяченого найважливішій у християнській історії події.

Отже, події уві сні і наяву вибудовуються у зв'язну послідовність і являють собою епізоди Страсного тижня, коли після зішестя Христа в ад відбувається Воскресіння. Однак вони відбуваються в різному часі: до часу життя розповідача належать церковні свята і ритуали, які навіюють йому сон про події життя Христа, що лежать в основі цих ритуалів. Подібне сприйняття релігійної церемонії свідомістю вірянина описано Марджері Кемп, яка під час святкування Пальмової неділі уявляла, що знаходиться в Єрусалимі і бачить Ісуса [9, с. 10]. Пережита Віллом близькість до Христа в традиціях середньовічних містиків становить особистий досвід, якого він шукав, намагаючись зрозуміти проблему спасіння.

Список використаних джерел

1. Baldwin A.P. The Historical Context / Anna P. Baldwin // A Companion to Piers Plowman / Ed. by John A. Alford. – Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1988. – P. 67–86.
2. Иванова С.В. Иконография Пасхи: «Сошествие во ад» или «Воскресение»? / С.В. Иванова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bogoslov.ru/text/730084.html> (останнє звернення 30.04.2019).
3. Митрополит Иларион (Алфеев). Христос – Победитель ада. Тема сошествия во ад в восточно-христианской традиции / Митрополит Иларион (Алфеев) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://azbyka.ru/otechnik/Illarion_Alfeev/hristos-pobeditel-ada-temasoshestvijavoad-v-vostochno-hristianskoj-traditsii/#note3 (останнє звернення 30.04.2019).
4. Tamburr K. The Harrowing of Hell in Medieval England / Karl Tamburr. – Woodbridge: D.S. Brewer, 2007. – 211 p.
5. Евангелие Никодима: Акты Пилата и сошествие во ад / составители, авторы вступительных статей и комментариев И.С. Свенцицкая, А.П. Скогорев // Апокрифические сказания об Иисусе, Святом Семействе и Свидетелях Христовых – М.: Когелет, 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/apokrif/Ev_Nikod.php (останнє звернення 30.04.2019).
6. Langland W. The Vision of Piers Plowman / William Langland. – London: J.M. Dent; New York: E.P. Dutton, 1978. – 263 p [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://name.umdl.umich.edu/PPLan> (останнє звернення 30.04.2019).
7. Langland W. Piers the Plowman / William Langland / Translated into modern English with an introduction by J.F. Goodridge. – Harmondsworth: Penguin Books, 1966. – 318 p.
8. Эриксон М. Христианское богословие / Миллард Эриксон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rudocs.exdat.com/docs/index46066.html?page=38> (останнє звернення 30.04.2019).
9. Barney S.A. The Penn Commentary on Piers Plowman / Stephen A. Barney. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011. – Vol. 5: C Passus 20–22; B passus 18–20. – 328 p.

INTERPRETING THE RELIGIOUS MOTIVE OF THE HARROWING OF HELL IN W. LANGLAND'S "PIERS PLOWMAN"

Kseniia O. Vielchieva, Alfred Nobel University (Ukraine).

E-mail: ksenia_velcheva@ua.fm

DOI: 10.32342/2523-4463-2019-0-16-14

Key words: *Harrowing of Hell, Piers Plowman, Gospel of Nicodemus, Christ, Bible, apocrypha, ransom theory, satisfaction theory, antithesis.*

The article researches into W. Langland's poetic version of the motive popular in the medieval culture – Christ's Harrowing of Hell, i.e. His descent into hell, triumph over it and bringing salvation to its captives. This motive had several sources: first of all, the Bible, but it contains only vague mentions and some details perceived by its early Christian readers as prophecies of the Harrowing of Hell. A detailed account of the Harrowing of Hell is found in several apocrypha, especially in "The Gospel of Nicodemus". Researchers agree that W. Langland must have drawn on this apocryphal text because the poet's narration follows its plot closely but W. Langland redesigned it according to his artistic tasks.

W. Langland's allegorical poem "Piers Plowman" written in the XIV century and deeply rooted in the religious tradition concentrates on the problem of the salvation of the soul. The Harrowing of Hell scene is one of the poem's crucial moments because its action visualizes the doctrine of the atonement.

The narrator in W. Langland's poem is the dreamer who tells the reader about his intellectual and spiritual search in a series of dreams. The dream form enables the poet to introduce different allegorical figures and characters, move freely from one time and space dimension to another. The Harrowing of Hell scene is witnessed by the dreamer himself whose position in this respect is close to the one of the witnesses in "The Gospel of Nicodemus" – Leucius and Charinus raised from the dead.

The author of "Piers Plowman" borrowed from "The Gospel of Nicodemus" the device of citing from Psalm 24 as the speakers' lines. But in contrast to the apocryphal text W. Langland moves the monologues and dialogues to the foreground leaving the action mostly in the background. A prominent place belongs to Christ's monologue in which He explains the act of salvation. Here the poet combines two medieval points of view on the atonement known as the ransom theory (Origen, Gregory of Nyssa, Augustine) and the satisfaction theory (Anselm of Canterbury). W. Langland addresses the issue in legal terms and at the same time emphasizes Christ's humanity. Christ is depicted as a merciful king who is willing to save and protect His homagers, He also speaks about people as His brothers in blood. The poet makes Christ's monologue rich in antitheses and repetitions, introduces vivid imagery drawn from the Bible.

References

1. Baldwin, A.P. The Historical Context. In: Alford, John A. (ed.). *A Companion to Piers Plowman*. Berkeley, Los Angeles, London, University of California Press, 1988, pp. 67-86.
2. Ivanova, S.V. *Ikonoграфия Пасхи: "Сосшествие во ад" или "Воскресение"?* [Easter Iconography: "The Harrowing of Hell" or "Resurrection"?]. Available at: <http://www.bogoslov.ru/text/730084.html> (Accessed 30 April 2019).
3. Mitropolit Ilarion (Alfeiev). *Khristos – Pobeditel' ada. Tema soshestviia vo ad v vostochno-khristianskoi traditsii* [Christ the Conqueror of Hell: The Descent into Hades from an Orthodox Perspective]. Available at: https://azbyka.ru/otechnik/Ilarion_Alfeev/hristos-pobeditel-ada-temasoshestvijavoad-v-vostochno-hristianskoj-traditsii/#note3 (Accessed 30 April 2019).
4. Tamburr, K. *The Harrowing of Hell in Medieval England*. Woodbridge, D.S. Brewer, 2007, 211 p.
5. Svetsitskaia, I.S., Skogorev, A.P. (ed.). *Yevangeliie Nicodima: Akty Pilata I soshestviie vo ad* [The Gospel of Nicodemus: The Acts of Pilate and the Harrowing of Hell]. *Apokrificheskiie skazaniia ob Iisuse, Sviatom Semeistve I Svideteliakh Khristivvykh* [Apocryphal legends about Jesus, the Holy Family and Christ's Witnesses]. Moscow, Kogelet Publ., 1999. Available at: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/apokrif/Ev_Nikod.php (Accessed 30 April 2019).
6. Langland, W. *The Vision of Piers Plowman*. London, J.M. Dent; New York, E.P. Dutton, 1978, 263 p. Available at: <http://name.umdl.umich.edu/PPILan> (Accessed 30 April 2019).
7. Langland, W. *Piers the Plowman*. Translated into modern English with an introduction by J.F. Goodridge. Harmondsworth, Penguin Books, 1966, 318 p.
8. Erikson, M. *Khristianskoie bogosloviie* [Christian Theology]. Available at: <http://rudocs.exdat.com/docs/index46066.html?page=38> (Accessed 30 April 2019).
9. Barney, S.A. *The Penn Commentary on Piers Plowman*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2011, vol. 5: C Passus 20-22; B passus 18-20, 328 p.

Одержано 4.03.2019.